

O razvoju i funkciji razuma:

ŠTA, ZAŠTO, IZ KOJIH MOTIVA I KAKO?

U predškolskom dobu dete razvija sposobnost da ZNA - ŠTA treba da uradi slušajući pravila ponašanja kojih se slepo pridržava, jer još nije sposobno da shvati njihov smisao. Tada dete razvija volju, a ne razum, pa nije ni od značaja da shvati zašto nešto treba da čini, već je važno da tada razvije moć volje da vlada sobom.

Mnogi roditelji opravdavaju svoju ravnodušnost prema dečjim slabostima predškolskog doba govoreći "Dete je isuviše malo da shvati zašto je to loše!" Međutim, dete nije ni pozvano da tada razvija razum, već da razvija moć volje da sobom vlada. Ako tada ne razvije moć volje da sluša autoritet roditelja, neće imati kasnije snagu volje da sluša glas sopstvenog razuma kada ga bude steklo. Zato danas imamo puno odraslih ljudi koji dobro znaju da duvan nije dobar ili da se hrane nezdravo, ali nemaju moć da promene svoje navike, jer nisu razvili moć volje da vladaju sobom onda kada je to trebalo da učine.

U školskom dobu, kada se "strasti i hirovi" prethodne (falusne) faze razvoja stišaju nastaje takozvana latentna faza, kada dete gubi priliku da razvije svoju volju, jer su tada njegova iskušenja toliko slaba da mu nije problem da svoja iskušenja samo sputa u ispoljavanju, i da bude spolja licemerno ispravno. Zato iskušenja treba pobeđivati ranije, kada su ona tako jako da dete nije sposobno da ih sputa, već jedino da ih zaista odbaci u korenu.

U školskom dobu dete više ne razvija moć volje, već razvija sposobnost razuma da SHVATI SMISAO - ZAŠTO treba da uradi određen postupak kao odgovor na potrebe života, dok će u vreme puberteta da razvija sposobnost da razume KAKO da odgovori na potrebe života (način i tehnika), jer će ga adolescentski razvoj osposobiti za to potrebnim talentima.

Ali, ukoliko u vreme školskog doba dete ne razvije zdrav razum, ono neće biti sposobno da kasnije kao odrasla osoba na pravilan način ponese na sebi odgovornost zrele ličnosti, jer neće moći da razlikuje šta jeste smislen a šta besmislen odgovor na potrebe života, neće moći da razlikuje dobro od zla, već će biti u iskušenju da svoje loše i destruktivne motive proglašava ispravnim i dobrim motivima. Zapravo, drugim rečima, neće razlikovati koje su, sa jedne strane, realne potrebe života, a koje su, sa druge strane, iracionalne potrebe njegovog Ega i obrambenih mehanizama Ega. Neće razlikovati dobro od zla, što

jeste svrha razuma, i imaće iskušenje da se u svojoj regresiji ličnosti osloni na prethodne faze razvoja, da sluša slepa pravila ponašanja, ili da se oslanja na svoja osećanja:

“Ko se uzda u svoje srce, bezuman je; a ko hodi mudro, izbaviće se.”

“Bezumniku nije mio razum nego da se javlja srce njegovo.” (Priče 28,26; 18,2) “Lud veruje svašta, a pametan pazi na svoje korake.”

“Razum će te čuvati izbjavljajući te od zla puta” (Priče 14,15; 2,11-1)

Naime, psiholozi su primetili da u moralnom razvoju deteta za vreme školskog doba postoje dva stadijuma razvoja razuma. Dete prvo razvija sposobnost razuma da uskladi svoje postupke prema realnim potrebama sopstvene i tuđe ličnosti (2. stadijum po Lawrence Kohlbergu), a odmah zatim analizira kvalitet motiva iz kojih čini dobro delo (odlika 3. stadijuma po Kohlbergu), još uvek pre puberteta. Ako za vreme ta dva stadijuma ne razvije razum, ono će biti sklono da i dalje slepo drži naučena pravila ponašanja (1. stadijum po Kohlbergu, koji odgovara predškolskom dobu) nemajući razuma da prepozna koje su realne potrebe života. U tom slučaju ono neće imati samokritički pristup ni prema kvalitetu pokretačkih motiva iz kojih čini dobro delo, pa će činiti dobro delo iz krivice, straha, sebičnog interesa, ponositosti i drugih loših motiva, nesvesno da se ti loši motivi kriju iza njegovih možda najiskrenijih i najboljih namera.

Razlog zašto su ta dva stadijuma kod mnogih ljudi zanemarena jeste prerano buđenje puberteta, bilo zbog genetskog faktora (odlika antropološkog tipa semita), bilo zbog socijalnog faktora (buđenje seksualne želje pre vremena polnog sazrevanja...).

Jedan važan uzrok zakržljavanja razvoja razuma u školskom dobu kod savremene dece jeste to što je hedonizam u ratu sa zdravim razumom. Hedonistički hirovi koji su utemeljeni na zloupotrebi osećanja i čula radi sopstvene satisfakcije ne mogu da izdrže kritiku zdravog razuma zato što su neutoljivi i zato što navode čoveka da ugrozi svoju egzistenciju radi užitka. (Hedonisti je važnije, na primer, da mu hrana bude ukusna, nego da bude zdrava) Razum raskrinkava hedonizam kao besmislen i štetan smisao života. Naime, emotivne i čulne sposobnosti ne služe za traženje sreće, već su to sposobnosti koje imaju za svrhu da njima čovek odgovori na realne potrebe života, da izrazi ljubav prema samom sebi, drugim ljudima i prema čovečanstvu. Kako razum raskrinkava hedonističke postupke kao besmislene (jer ne mogu da zadovolje žeđ duše), a same pokretačke motive koji se kriju iz hedonizma kao sebične i telesne, oba stadijuma razvoja razuma školskog doba danas su postala nepoželjna.

Ono što hedonista čini nije odgovor na realne potrebe života (već je odgovor na potrebe njegovog sopstvenog Ega za užitkom), tako da hedonista nema potrebe za analizom smisla svojih postupaka, već ima potrebu za razvojem inteligencije puberteta koja se bavi načinom (tehnikom) odgovora na njegove hedonističke hirove.

Kako zapadna civilizacija doživljava dekadenciju razvoja ljudske ličnosti zbog pada u hedonizam, razvoj razuma školskog doba biva zanemaren i potisnut prevremenim buđenjem polnih sposobnosti koje potom zbog zanemarenog razuma lako bivaju zloupotrebljene zarad hedonističkog užitka. Zato pubertet počinje sve ranije, i time razvoj razuma deteta školskog doba biva sve više prekraćen i zakržljao.

Ranije su ljudi primetili i zabeležili:

“Što je neki narod civilizovaniji, to je period detinjstva duži.” (Dr Ivan Toličić, Pubertet i doba mladosti, str. 3, godina 1964.)

“Mnogi razvojni psiholozi vide društveno kreiranje dugog detinjstva kao ključ za ljudsku kulturnu evoluciju, kao jedan od ključeva za napredak civilizacije.” (Lester R. Kurtz, Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict, Volume 3)

Osobe sa zanemarenim razvojem razuma školskog doba, čak i kada fizički odrastu, imaju sklonost da u analizi svojih postupaka sebe zadovolje pitanjem koje odgovara predškolskom uzrastu “Šta treba da uradim?” i pubertetu “Na koji način da to uradim?”, ali ne i da analiziraju smisao svojih postupaka što bi bio odgovor na pitanje “Zašto to treba da uradim?”, niti da analiziraju svoje pokretačke motive, što bi bio odgovor na pitanje “Iz kojih motiva činim dobro delo?”.

Bez razvijenih sposobnosti razuma koje se razvijaju u dve pomenute faze školskog doba, osoba neće umeti da se pokaje za svoje grehe i da ostvari reformu svojih pokretačkih motiva, jer će razliku između dobra i zla definisati na nivou formalnih pravila ponašanja ili na osnovu kvaliteta svojih osećanja, a ne na osnovu analize smisla svog ponašanja i kvaliteta pokretačkih motiva srca. Bez upotrebe razuma, ona će se kajati samo zato što je dozvolila da se greh ispolji u ponašanju i osećanjima, a ne što je takva (grešna) u srcu, pa će zato i posle "pokajanja" ostati ista kakva je bila i pre njega.

Antropološki tip semita (Arapci, Jevreji, potomci drevnih Feničana na području Balkana, juga Italije...) ima raniji početak puberteta i viši nivo polnih hormona, i zato slabiji razvoj faza razuma školskog doba. Islam je religija semita, i upravo je utemeljena na slepim pravilima ponašanja (formalna logika dece predškolskog doba) i na tehnikama kojima se postiže cilj (odlika puberteta). No, u Jevanđeljima imamo upravo zabeležen odgovor na iskušenje semita, jer se Isus Hristos i rodio kao semita i objavio prvo njima Jevanđelje, prvenstveno sa objašnjavanjem dve istine koje su upravo od presudnog značaja za razvoj razumevanja deteta u školskom dobu. Isus Hristos je sa mnoštvom primera objašnjavao Jevrejima da je smisao dela važniji od slepog držanja pravila i da su pobude koje nas pokreću na dobra dela od presudnog značaja.

Onima koji misle da će formalnim ponašanjem da ispune zakon, Isus otkriva da je pitanje greha pitanje motiva srca: "A ja vam kažem da svaki koji pogleda na ženu sa željom, već je učinio preljubu u srcu svom." (Matej 5,28) Onima koju su mislili da se mogu oskrnaviti kontaktom sa grešnikom, Isus objašnjava: "Još reče: Šta izlazi iz čoveka ono pogani čoveka; Jer iznutra, iz srca ljudskog, izlaze misli zle, preljube, kurvarstva, ubistva, Krađe, lakomstva, pakosti, zloće, lukavstvo, sramote, zlo oko, huljenje na Boga, ponos, bezumlje. Sva ova zla iznutra izlaze, i pogane čoveka." (Marko 7,20-23) Onima koji su slepo držanje pravila smatrali važnijim od zadovoljenja čovekovih potreba, Isus Hristos priča priču o Davidu koji je jeo svete hlebove koje je bilo zabranjeno jesti osim za ritualnu ulogu u hramu, ali objašnjava da David nije bio kriv što ih jeo, zato što je bio gladan. Onima koji su smatrali da je greh pomoći bolesnom u dan od odmora, ako bi ta pomoć podrazumevala ikakav rad, Isus je objasnio da nije čovek načinjen radi dana od odmora, već dan od odmora radi čoveka.

Razumna analiza smisla postupaka jeste neophodna da bi čovek znao da li su njegova shvatanja i postupci ispravni: "Lud veruje svašta, a pametan pazi na svoje korake." "Razum će te čuvati izbavljajući te od zla puta" (Priče 14,15; 2,11-1) Zato i one osobe koje čine dobra dela ne iz ljubavi, nego iz loših motiva, i koje time pokazuju nesposobnost razlikovanja dobra od zla jesu u Svetom pismu prozване nerazumnima:

“Jer svedočim da imaju revnost za Boga, ali ne po razumu! Jer ne poznaju pravde Božje i gledajući da svoju pravdu utvrde ne pokoravaju se pravdi Božjoj.” (Rimljanima 10,2-3)

Oni koji čine dobra dela, ne iz ljubavi, već da bi tim delima zaslužili spasenje, bivaju ukoreni učenjem Jevanđelja: “Jer ste vi milošću spaseni, po veri. I to ne dolazi od vas. Dar je to Božji, i ne po delima da se niko ne bi pohvalio.” “Jer se delima zakona ni jedno telo neće opravdati pred Njim.” (Efescima 2,8-9; Rimljanima 3,20) Onima koji čine dobra dela iz lične ponositosti, umesto iz ljubavi, Isus govori: “A ti kad daješ milostinju, da ne zna levica tvoja šta čini desnica tvoja.” (Matej 6,3) Onima koje na dobra dela pokreće strah nečiste savesti, Sveto pismo takođe upućuje opomenu: “Strah kojim me se boje zapovest je ljudska kojoj su naučeni.” “U ljubavi nema straha, nego savršena ljubav izgoni strah napolje; jer je u strahu mučenje, a ko se boji nije se usavršio u ljubavi.” “Jer nam Bog ne daje duha straha, nego sile i ljubavi i čistote.” (Isaija 29,13; 1.Jov. 4,18; 2.Tim. 1,7) Oni koji misle da je spremnost na žrtvu dovoljan dokaz ispravnosti njihovih motiva, takođe bivaju ukoreni: “I ako razdam sve imanje svoje, i ako predam telo svoje da se sažeh, a ljubavi nemam, ništa mi ne pomaže.” (1.Korinćanima 13,3)

U svojoj odbrani od izrečenog ukora Jevreji su se pravili slepi pred smislom Isusovih reči (zanemarena inteligencija školskog doba koja gleda smisao) i odgovarali mu rečima koje su izraz inteligencije predškolskog doba (slepa pravila, lišena smisla) i koje su izraz inteligencije puberteta (pitanje tehnike i načina).

Na primer, kada Isus kaže Nikodimu “Ako se ko nanovo ne rodi, ne može videti carstva Božijeg.” (što ima duhovni smisao, jer ukazuje na potrebu za reformom duha), Nikodim mu u odbrani svoje ličnosti odgovara “Kako se može čovek roditi kad je star? Eda li može po drugi put ući u utrobu matere svoje i roditi se?” (što odgovara inteligenciji puberteta, jer se bavi tehnikom i načinom).

Muslimane zbunjuje stih da Bog zaboravlja grehe pokajnika, pa musliman pita “Kako Bog može da zaboravlja grehe, kada On sve zna i ništa ne zaboravlja?” Dakle, takva formalna logika deteta od pet godina ne ulazi u razmišljanje o smislu, pa musliman ostaje slep pred otkrivenim karakterom Božje ljubavi i zapaža samo pitanje tehnike i moći. U međusobnim diskusijama muslimani ne prave spora oko pitanja smisla Kurana, već oko tehnika njegove primene. Grci su prilično semitizovani preko Feničana pa unose semitski duh u tumačenje pravoslavlja, i formiraju razne sekte unutar pravoslavlja koje se ne razlikuju po suštinskom smislu, već isto kao i kod muslimana oko pitanja tehnika i pravila.

Po izjavi britanskog glumca Džona Marvuda Kliza, najnoviji filmovi Džejsa Bonda su lišeni britanskog smisla za humor, jer narodi istoka za čije se tržište oni prave, ne razumeju zapadni smisao za

humor. Naime, dok zapadni humor ima notu smejanja besmislicama, narodi koji ne koriste analitičku funkciju razuma u prepoznavanju besmislenog, neće prepoznati ništa smešno u takvom humoru. Nasuprot zapadnim narodima, semiti imaju jaku sklonost da se smeju lukavstvu, pokvarenosti i "masnim" vicevima. Da imaju razvijenu funkciju razuma deteta školskog doba, bili bi im smešni i besmisleni i sami sadržaji islamskog verovanja, na primer:

"Čuo sam Muhameda govoreći "Vrućica je od vrućine Paklene Vatre, zato je ohladite sa vodom" (Buhari zbirka 4, knjiga 54, hadis 484)

"Allahov poslanik je rekao "Kada je zov na molitvu upućen, Sotona se postavlja na pete i prdi sa zvukom tokom svog leta zbog toga da ne čuje zov na molitvu" (Buhari zbirka 1, knjiga 11, hadis 582)

Protestanti su zahvaljujući slušanju glasa razuma u svakodnevnoj borbi protiv greha, u vreme novog veka do te mere razvili moć zdravorazumnog prosuđivanja da su tada smatrali da je najbolji način borbe protiv islama, prevođenje Kurana na njihove jezike:

"Katolici i protestanti su se razlikovali u pristupu polemikama sa islamom. Dok su protestanti verovali da najbolji način diskreditacije islama jeste prevod Kurana, koji će, kako su protestanti smatrali, voditi neminovno prema zaključku da se radi o nelogičnoj i neistinitoj svetoj knjizi, katolici su bili više skloni represivnom pristupu i zabranjivali su štampanje Kurana ili njegovih odlomaka čak i u polemičke svrhe." (Frantisek Sistek, Češke predstave i stereotipi Turaka, Almanah 21-22, Podgorica, 2003. str. 295)

Na žalost, protestantizam je u međuvremenu doživeo priličnu dekadenciju u smeru oslanjanja na osećanja, umesto na glas razuma, iako je njegov blagoslov zapadnoj prosvećenosti ostavio još uvek neosporne posledice. Neka nas sledeće reči ohrabre da idemo putem razuma, da bismo sami mogli da budemo svesni iskušenja prevarnosti sopstvenog srca i tako od njega sačuvani:

"Ostavite ludost i bićete živi, i idite putem razuma. Ko uči podsmevača, prima sramotu; i ko kori bezbožnika, prima rug. Ne karaj podsmevača da ne omrzne na te; karaj mudra, i ljubiće te. Kaži mudrome, i biće još mudriji; pouči pravednog, i znaće više. Početak je mudrosti strah Gospodnji, i znanje je svetih stvari razum. Jer će se mno umnožiti dani tvoji i dodaće ti se godine životu. Ako budeš mudar, sebi ćeš biti mudar; ako li budeš podsmevač, sam ćeš tegliti." (Priče 9,6-12)

Miloš Bogdanović
milos@enlite.org